

Odbojové roky 1944 – 1945 a Horné Orešany

2. Ukrajinský front pod vedením maršala Malinovského tiahol južnou trasou, kde sa k nemu pripojila aj Rumunská armáda, cez Maďarsko. Za úlohu bolo oslobodiť Juhosláviu, dobiť Budapešť a pokračovať na Viedeň. Po dobytí Budapešti smerovali na sever na Slovensko. Časť armády postupovala cez Komárno, ďalšia časť prechádzala cez rieku Ipel' na Levice, odkiaľ pokračovala na západné Slovensko. Iné časti armády zase pokračovali na juh východného Slovenska. Pri postupe na sever sa dostali k mestu Žiar nad Hronom, niektoré pluky sa prebrodili cez Hron a postupovali na mestá Topoľčany, Vráble, Piešťany, Hlohovec. Postupne sa spájali s armádami, ktoré smerovali od juhu západného Slovenska, postupujúce cez mestá Komárno, Šurany, Šaľa, Nitra, Sereď, Trnava, Bratislava.

Blížiac sa boje menia náladu v spoločnosti i celkovo v republike. Ľudia cítia, že čoskoro sa vojna preženie cez ich domovy. V najvyšších politických a vojenských kruhoch Slovenskej republiky sa rovnako dejú zmeny. Začiatkom roka 1944 začína citelne prevažovať názor o odvrátení sa od súčasného spojenca a prejsť na druhú stranu prostredníctvom otvoreného boja. Týmto sa začína niekoľko mesačná príprava Slovenského národného povstania.

Nemecko označilo začiatkom roku 1944 východnú časť Slovenska už za frontovú líniu a aj keď priame boje sa začiatkom roka ešte držali na dnešnej Ukrajine a v Bielorusku, front sa nezadržateľne približoval k nám. Nemecké vojská sú na ústupe, čo šírilo strach medzi ľuďmi, že front príde tohto roku i sem. Obmedzenia v prúdele tovaru z predchádzajúceho roku zostávajú a zároveň prichádzajú nové. Zima roku 1944 nebola taká tuhá ako predošlé roky, i keď na krátky čas pred začatím jari na čas prituhlo. Ľudia v obci sa postupne začali búriť proti režimu, napríklad keď sa opili v krčmách poškodzovali a ničili obrazy, kde boli vyobrazení predstavitelia vlády Slovenskej republiky ba do konca aj obrazy prezidenta.

Východný front bol veľmi vyčerpávajúci na počty bojujúcich mužov a bolo ich treba neustále dopĺňať. Chýbajúce stavy a nacistická armáda mala s novými posilami veľké problémy, pretože bojovala na všetkých frontoch súčasne a nestihala vykrývať straty. Z toho dôvodu sa robila aj kontrola počtu bojaschopných mužov v zálohách. Takejto kontrole sa nevyhla ani obec Horné Orešany, keď dňa 24. februára oblastný veliteľ brannej výchovy npor. Zimmermann previedol kontrolu brannej výchovy v tejto dedine. Slovensko sa v tomto čase ešte považovalo za spojenca Nemecka, aj keď sa u najvyššieho velenia slovenskej armády uvažovalo a taktizovalo o prehodení kabáta na spojeneckú stranu.

Po priblížení sa nepriateľa k východným hraniciam Slovenska, branná moc povolala do zbrane ročníky 1927 a 1928.

Počas roka sa nad západným Slovenskom objavujú a preletujú americké bombardéry a stíhačky. Preletovali od juhu – juhovýchodu smerom na sever – severozápad – severovýchod Slovenska. Svoje základne mali na juhu Talianska, odkiaľ viedli svoje útoky na Nemecko a nacistické vojská. Prelety sa konali ponad Malé Karpaty, ponad okresy Bratislava, Malacky, Modra, Trnava atď. Niekedy zhodili aj menší počet bômb alebo prídavné palivové – benzínové nádrže. Inokedy zhodili aj propagačné letáky písané nemecky, ktoré mali ľudí povzbudzovať v boji proti nacizmu. Po zhodení takýchto letákov boli občania vyzvaní, aby odovzdali žandárom nájdené propagandistické letáky. Američania počas prvého preletu leteli pomerne nízko a došlo tu aj k leteckému súboju. Mnohé lietadlá boli zostrelené. Americkí letci, ktorí prežili pád lietadla, ako aj posádka ťažkého bombardéru B – 17 „Flying Fortress“ (lietajúca pevnosť, pozn. prekl.) , ktorý sa zrútil pri obci Gajare si mysleli, že sú v Nemecku. Keď im obyvatelia obce vraveli, že sú na Slovensku nevedeli, kde to je a už vôbec nevedeli o tom, že jestvuje taká krajina. Desiatky amerických letcov bolo zajatých a umiestnených do zajateckého tábora odkiaľ sa mnohým podarilo utiecť. Podaktorí na úteku boli zradení občanmi slovenských obcí a predaní do rúk žandársťva a potom odovzdaní nacistickým okupačným jednotkám.

Dňa dvadsiateho šiesteho júna o 10 hod. priletelo od juhozápadu a krúžilo v priestore od Malých Karpát po Veľký Žitný ostrov asi 1.000 amerických štvormotorových bombardérov značky Lockheed B-24 Liberator sprevádzaných americkými dvojmotorovými stíhačkami, pravdepodobne značky Lockheed P-38 Lightning (poznámka M. O.). Nad obcou Most na Ostrove, okres BA, sa pustili do boja slovenskí a nemeckí stíhači na strojoch značky Messerschmidt Bf-109. Jeden americký bombardér bol zostrelený slovenským stíhačom. Američanmi boli zostrelení dvaja slovenský stíhači.

Šestnásteho júla približne o 10.30.hod. opäť preletel ponad kataster obce Most na Ostrove, väčší počet amerických bombardovacích lietadiel od juhu smerom na severovýchod. Pri prelete zhodili po nemecky písané letáky štvavého obsahu proti nemeckému vedeniu vojny. Leták s dátumom 4.júla 1944 začína s textom: „183.000 Deutsche in acht Tagen Gefallen oder gefangen genommen.“ Druhý s dátumom 11.júla 1944 začína s textom: „Wilna eingekesselt Russen 140 km vor der Deutschen Grenze.“ Po zhodení letákov bolo obyvateľstvo vyzvané aby nájdené letáky odovzdali tunajšej žandárskej stanici. Neskoršie prelety letiek a perutí amerických lietadiel už prebiehal vo väčších nadmorských výškach a už sa tu neodohrávali letecké súboje. V týchto výškach boli aj mimo dostrel proti leteckým batériám. Protiletecké batérie najbližšie v okolí obce Horné Orešany boli

rozmiestnené pri obci Boleráz, v okolí letiska a za Trnavou smerom k Malým Karpatom na mieste zvanom „Nemečanka“. Zväčša to boli protiletadlové kanóny Flak 37, ráže 37 mm, Flak 41 ráže 50mm a Flak 43 ráže 37 mm. Tieto protiletadlové batérie držali letectvo Červenej armády dostatočne v úzadí počas postupu pozemných oddielov Červenej armády.

Už začiatkom roku 1944 sa vyvíja tajná iniciatíva na ozbrojené vystúpenie proti nacizmu, plánuje sa v najvyšších politických a vojenských kruhoch Slovenska doma i v zahraničí. Príprava na povstanie trvala niečo cez pol roka a to z viacerých dôvodov. Jedným z nich bolo čakanie na Červenú armádu, ďalším zase zhromaždenie potrebného materiálu a ľudí. Počítalo sa s uvoľnením priesmykov cez Karpaty aby Červená armáda mohla vstúpiť na územie Slovenska. Ku koncu júla z dvadsiateho piateho na dvadsiateho šiesteho priletela na naše územie 11 členná partizánska skupina zo ZSSR. Krátko na to už začali intenzívnejšie záškodnícke partizánske akcie proti nacistickým vojskám. V auguste sa začala situácia veľmi rýchlo vyhrcovať a naberala prudké obrátky. 14. augusta o 8.00 hodine boli do Trnavy doručené Vyhlášky o stannom práve, ktoré vydalo ministerstvo vnútra v Bratislave Slovenskej republiky. Z mesta sa roznášali do okolitých obcí na notárske úrady a to už o 9.30. 29. augusta v rozhlase občanov informoval pplk. Ján Golian o začatí prúdeňa nemeckých vojenských jednotiek na Slovensko. Vetou „Začnite s vysťahovaním“ sa začal ozbrojený odpor proti nacistickým jednotkám známy ako Slovenské národné povstanie. Od tohto dňa sa stalo Slovensko pre Tretiu ríšu nespoľahlivým partnerom a začala sa priama okupácia Slovenskej republiky.

Po vypuknutí povstania na Slovensku boli Nemcami vytvorené v jeho susedstve na Morave, Maďarsku či na Ukrajine nové bojové oddiely, pluky, prápory a divízie rôzneho charakteru či pechotné, motorizované alebo tankové. Ich úlohou bolo potlačenie povstania a zároveň okupácia. Niektoré divízie sa skladali zo záložníkov, ktorí neboli dostatočne vycvičení prípadne to neboli muži súci na frontové boje, ale niektoré divízie naopak pozostávali zo špičkových jednotiek, ktoré prevyšovali bežný, základný výcvik regulárnej armády. Pozostávali aj z jednotiek z rôznych iných predtým zničených divízií. Podaktoré na našom území nepobudli dlho, pretože vyšším velením boli prevelené na iné bojiská a tie čo zostali boli zničené Červenou armádou alebo sa stiahli a neskôr sa vzdali.

Divízia 708. Volksgrenadier – Division sa sformovala na Slovensku z časti sformovanej 573. Volksgrenadier – Division krátko po vypuknutí povstania a to 15 septembra. Počas pôsobenia na našom území jej velil generálmajor Josef Krieger a to len do 15 novembra, pretože táto divízia bola prevelená na západný front, kde bola vo februári nasledujúceho roku zničená. Operačného dôstojníka majora Hanza – Ludwiga Kuhlenkampf mala od 10. septembra do 1. januára 1945, potom ho zastúpil iný. Jej zloženie v boji bolo nasledovné Grenadier – Regiment 728, Grenadier – Regiment 748, Grenadier – Regiment 760, Artillerie – Regiment 658, I. Abteilung, II. Abteilung, III. Abteilung, IV. Abteilung, Divisions – Fusilier – Bataillon 708, Panzerjager – Abteilung 708, Feldersatz – Bataillon 708, Nachrichten – Abteilung 708, Pionier – Bataillon 708, Versorgungsgruppen 708. Na začiatku septembra sa sformovala 271. Volksgrenadier – Division z čiastočne sformovanej 576. Volksgrenadier – Division v Nemecku a tu pôsobila od septembra do novembra, veliteľom sa stal generálmajor Martin Bieber, divízii velil od 3. septembra roku 1944 do konca vojny 8. mája 1945. V novembri sa presunula na Slovensko a pobudla tu do decembra. Potom sa striedavo presúvala medzi Maďarskom a Slovenskom. Zažila boje aj v Čechách, kde bojovala až do konca vojny, kedy sa vzdala na Morave Červenej armáde. Zloženie v boji bolo nasledovné Grenadier – Regiment 977, Grenadier – Regiment 978, Grenadier – Regiment 979, Artillerie – Regiment 271, Divisions – Fusilier – Bataillon 271, Pionier – Bataillon 271, Panzerjager – Abteilung 271, Division – Nachrichten – Abteilung 271, Division – Nachschubfuhrer 271.

Jedna z elitných nacistických jednotiek pôsobila aj na Slovensku, ale mala viacero názvov kvôli miestu kde vznikla. Bola ňou SS Divízia Galicia inak pomenovaná aj 14. Grenadier Division Waffen SS „Galicia“ (Prvá Ukrajinská), zaradená bola do Waffen SS a SS, ktorá sa oficiálne vytvorila 28 Apríla 1943 na západnej Ukrajine z Galicie (vojakom tejto jednotky ľudia ľudovo vravia vlasovci, i keď toto pomenovanie nepatrí priamo im). Tvorili ju dobrovoľníci. Neskôr ju premenovali na Prvú divíziu Ukrajinskej národnej armády. Veliteľmi sa stali Walther Schimana a Fritz Freitag. Veľké straty utrpela v bitke o Brody, kedy musela byť preskupená a reorganizovaná. Následne ju nasadili na Slovensko, do Juhoslávie a naposledy pôsobila v Rakúsku. Zúčastnila sa rozsiahlych bitiek ako napríklad pri ofenzíve Lvov – Sandomierz, pokračovala v bojoch počas Slovenského národného povstania a posledné nasadenie mala pri ofenzíve na Viedeň. V Rakúsku aj ukončila svoju činnosť, keď sa vzdala 10. mája 1945 spojeneckým vojskám.

Ďalej tu pôsobili tankové divízie. Jednou z nich bola 8. tanková divízia. Počas ťažkých bojov v Rusku a na Ukrajine zaznamenala obrovské straty čo spôsobilo, že divízia sa musela podrobiť mnohým reorganizáciám, keďže niektoré prápory boli v mnohých bitkách zdecimované, ak nie úplne zničené. V tomto roku ešte 8. tanková divízia patrila k skupine armád Stred ale po úspešnej ruskej ofenzíve Bagration a neustálom tlaku ruskej armády ustupovala cez Karpaty na územie ešte vtedajších spojencov. Ustupovala cez územia, Rumunská, Maďarska a Slovenska. V septembri divízia zažila ďalšiu reorganizáciu a zmenila sa na divíziu „typu 44“. 2. a 4. rota divízneho tankového práporu bola doplnená novými tankami PzKpfw V Panther. V decembri sa divízia pripojila k skupine armád Juh a zapojila sa do bojov proti armáde, ktorej velil ruský maršal Malinovsky.

Veľké straty utrpela v bitke o Budapešť odkiaľ ustupovala cez Slovensko, stretla sa so skupinou armád Stred a pripojila sa k 17. armáde, ktorá sa zdržovala na Morave. 8. tanková divízia sa vzdala Červenej armáde u mesta Brno.

19. tanková divízia vznikla v novembri 1940 v Hanoveri a jej rady zaplnili záložné prápory 10., 11. a 25. a zo začiatku ju tvorili vozidlá pozostávajúce zo 110 československých tankov typu Lt 38 (nemecké označenie PzKpfw 38(t)), 42 tankov PzKpfw I, 35 tankov PzKpfw II, 30 tankov typu PzKpfw IV. Po ťažkých stratách na východnom fronte bola divízia stiahnutá do Holandska k reorganizácii, tu sa reorganizovala na tankovú divíziu „typu 44“ a dostala výzbroj 81 tankov PzKpfw IV s dlhohlavňovým kanónom, 79 kusov PzKpfw V Panther a 8 kusov vozidiel Flakpanzer IV ráže 37 mm. Hneď po skončení reorganizácie divízie bola poslaná ku skupine armád Stred k Varšave, kde mala za úlohu stabilizovať front na rieke Visle a potlačiť Varšavské povstanie, čo sa aj podarilo. V decembri tohto roku postupovala poľským územím na Slovensko, kde divízia pôsobila a bojovala až do mája 1945, kedy sa tu aj vzdala.

23. tanková divízia vznikala pri Paríži v septembri 1941 a bola poslaná na východný front. Jej rady tvorili typy vozidiel PzKpfw II 34 kusov, PzKpfw III 112 kusov a PzKpfw IV s krátkohlavňovým kanónom v počte 32 kusov a tri veliteľské tanky. Po bojoch a ústupe od Stalingradu 23. divízia utrpela značné straty, zbytok techniky bol veľmi opotrebovaný. Zlúčila sa so zbytkom 22. tankovej divízie a pričlenili ju k oddielu Hollidt. V rozmedzí mesiacov apríl až jún bola divízia stiahnutá, kedy sa obnovila, doplnila a odpočinula si. Jej súčasťou sa stal 201. pluk s práporom obsahujúci tanky PzKpfw IV a PzKpfw V Panther. Po tomto oddychu sa vrátila divízia na východný front k rieke Mius a bojovala po boku viacerých divízií SS. Tohto roku v septembri 23. divíziu presunuli do Maďarska a zapojila sa do bojov o Budapešť. Odtiaľ pokračovala v ústupe spolu s ostatnými na územie Slovenska a cez západnú časť Karpát pokračovala do Rakúska, kde sa zúčastnila ofenzívy na Viedeň. Tu ju Červená armáda v máji 1945 zničila.

Ďalšia tanková divízia a to 24. vznikla vo východnom Prusku v období november 1941 až február 1942. Jej výzbroj sa skladala z vozidiel typu PzKprw II v počte 32 kusov, ďalej PzKpfw III s krátkohlavňovým kanónom 54 kusov tankov, PzKpfw III s dlhohlavňovým kanónom 56 kusov, 20 kusov PzKpfw IV s krátkymhlavňovým kanónom, 12 kusov PzKpfw IV s dlhýmhlavňovým kanónom, divíziu ešte tvorili 24. motostrelecká brigáda, 24. tankový pluk a 89. delostrelecký pluk. Vo februári 1943 pri Stalingrade bola 24. tanková divízia úplne zničená, jej obnovenie trvalo od apríla do augusta. Tvorili ju 891. motostrelecký tankový pluk, 1., 2., 3., tankový prápor vyzbrojený tankami PzKpfw IV, PzKpfw V Panther a útočnými kanónmi. Od augusta do novembra pôsobila v Taliansku a v novembri sa vrátila späť na východný front k skupine armád Juh. Spolu s ostatnými v októbri 1944 ustupovala do Maďarska na Budapešť a potom smerovala na Slovensko tu ešte divízia bojovala spolu v zostave s 8. armádou do januára 1945, kedy bola odvelená do Východného Pruska. Tu utrpela vážne straty a zostala z nej iba časť, pred postupujúcou Červenou armádou divízia pokračovala na západ a 4.5.1945 sa divízia vzdala britskej armáde. Všetky tieto divízie sa pohybovali a prechádzali i západným Slovenskom a oblasťou Malých Karpát.

V deň vypuknutia Slovenského národného povstania už od rána bola v obci Horné Orešany nepokojná nálada, vrava. Do obce prichádzajú rôzne správy. Ráno neprišiel autobus a prišiel až o 10.00 hod. so slovenskými vojakmi, ktorí z chemickej továrne v časti Majdan odviekli Nemcov do Trnavy. Zatykali sa Nemci a ich prívrženci a sympatizanti. Tento stav trval od 29. – 30. augusta, kedy trnavská vojenská posádka prebrala vedenie v meste Trnava. Vojaci obsadili mestský úrad, rozhlas, ktoré boli strážené guľometmi, zaviedol sa štátarálny súd, zákaz zhromažďovania, na pošte bola zavedená cenzúra, obchody mali povolené mať otvorené len do deviatej hodiny, obyvateľom bolo prikázané aby zadržali každého neslováka i Slováka, ktorý by mohol škodiť hnutiu. 30. augusta posádkové veliteľstvo vydalo o ôsmej hodine ráno vyhlášku, v ktorej stálo, že preberá úplné velenie nad celým mestom a okolím, ustanovuje spomínané obmedzenia, príkazy a povinnosti. Hodinu na to, o deviatej, bola vyhlásená „verbovačka“ s okamžitou platnosťou narukovania pre mužov vo veku od 16 do 60 rokov pod heslom „Kto nie je s nami je proti nám“. Rozruch trval približne do 15.00 hodiny, kedy trnavská posádka odišla z Trnavy, pretože boli oboznámení o blížiacej sa nemeckej armáde. Vojaci z mesta pobrali všetky automobily, vozy, kone, bicykle, naložili ich hlavne strelivom rôzneho druhu a iným vojenským i nevojenským materiálom a čo najrýchlejšie sa presúvali z mesta smerom na Bučany a ďalej na stredné Slovensko. O druhej hodine ráno 30. augusta skupina „Schill“ dostala rozkaz aby vstúpila na Slovensko. Po príchode okolo 16.00 hodiny jednotiek „Schill“, ktorá zatknutých prepustila a do čela vedenia mesta postavila veliteľa tejto jednotky. Nákladné vlaky s práporom „Teuteberg“, rotou „Rosser“, s dvoma ženijnými čatami vypravili z Benešova cez Vlársky priesmyk do Trnavy. Boli to prepravy, ktoré dorazili do Trnavy medzi 15. až 17. hodinou. Tieto vlakové súpravy mali so sebou aj jeden pancierový vlak, o tejto súprave nie sú k dispozícii žiadne ďalšie informácie. Hneď ráno 1. septembra 1944 sa vyvagónoval pri Bratislave štáb skupiny Schill, prápor „Kettgen“, prápor „Mossinger“ a tanková rota. Poobede toho dňa sa cez Trnavu z Bratislavy presúvali jednotky Einsatzkomanda 13 (SS-Hstuf. Otto Koslowski) a Einsatzkomanda 14 (SS-Hstuf. Georg Häuser) do Nitry, ktoré zabezpečovali tyl okupačných vojsk a mali za úlohu likvidovať alebo deportovať do zajateckých a koncentračných táborov zajatých povstalcov a rasovo prenasledovaných ľudí. Za úlohu mali aj zriadiť oporné body na strednom Považí. Jednotky disponovali osobnými, nákladnými a pancierovými automobilmi spočiatku

typu SdkFfz. 231. Einsatzkomando 14 s von Pucklerovými mužmi za úsvitu 2. septembra opustili bojovú skupinu „Dietz“ (dve slabé pešie rotý zložené z personálu Hlavného úradu SS a zamestnancov Ríšskej pošty) v Bratislave a spojili sa v Trnave so zvyškom skupiny Schill odkiaľ potom postupovali do Serede, Nítry a ďalej na Považie, kde opäť zabezpečovali tyl bojujúcej armáde.

Skupina Schill bola zložená zo štábu (SS-Stubaf. Rudolf-Otto Koltz), 1. práporu Tueteberg (SS-Hstuf. Tueteberg), 2. práporu Kettgen (SS-Ostuf. Hans Kettgen), 3. práporu Mossinger (SS-Stubaf. Fritz Mossinger), rotý útočných diel Rosser (SS-Hstuf. Rosser), tankovej rotý, zmiešanej čaty Schutzenpanzerwagen Cramer (SS-Ustuf. Cramer), ženijnej čaty Hradischko (SS-Ustuf. Jochen Polle), ženijnej čaty Pikolowitz (SS-Ustuf. Bienert), dvoch rádiových družstiev, zdravotníckej rotý. Dokopy všetkých mužov bolo približne 2400. Prápor Tueteberg pozostával z poslucháčov školy motostreleckých vojsk SS v Prosečnici a skladal sa z mechanizovaných rôt č. 1 (SS-Ustuf. Riesenbeck), 2 (SS-Ostuf. Franz Stunbock), 3 (SS-Ostuf. Brandel), 4. rotý ťažkých zbraní. Rota 1 až 3 mali tri motostrelecké čaty a jednu čatu ťažkých zbraní so štyrmi guľometmi a jedným mínometom 81 mm sGrW 34. Obrnenými transportérmi SdKfz. 251/1 disponovala len jedna rota. Príslušníci 2. a 3. rotý používali ako dopravné prostriedky nákladné a terénne automobily. Štvrtá rota mala štyri čaty, prvá a druhá mala vo výzbroji dve delá 75 mm leIG 18, tretia bola vyzbrojená tromi kanónmi 75 mm Pak 40 a štvrtá čata štyrmi mínometmi 81 mm sGrW 34. Mužstvo práporu Kettgen tvorili inštruktori, poslucháči školskej jednotky Waffen SS z Josefova, Moravskej Ostravy a Brna. Skladal sa z výpomocne motorizovaných peších rôt č. 1 (SS-Ostuf. Horst Mathiebe), 2 (SS-Ostuf. Stats-Tantau), 3 (SS-Ostuf. Maier), nedisponovali žiadnymi ťažkými zbraňami. Prápor Mossinger pozostával z brancov IV/1 náhradného a výcvikového delostreleckého oddielu SS z Olomouca. Prápor mal iba dve pešie rotý bez ťažkých zbraní, ku ktorým pričlenili výpomoc motorizovanú delostreleckú batériu so šiestimi húfnicami 150 mm sFH 18. Rota Rosser bola pridelená k skupine Schill od náhradného a výcvikového motorizovaného oddielu útočných diel SS v Janoviciach. Jej výzbroj pozostávala zo štrnástich útočných diel StuG IV, niekoľko Schutzenpanzerwagen, spočiatku muničnými typmi SdKfz. 250/6. Tanková rota pochádzala z už neexistujúcej dediny Milov a mala sedem tankov. Čata Cramer mala netradičné zloženie. Tvorili ju kolesovopásové obrnené vozidlá, ktoré sa pred okupáciou nachádzali vo výcvikovom priestore pri Bukovanoch. Vyzbrojená tromi SdKfz. 251/1 základný typ, jedným proti tankovým SdKfz. 251/9, dvoma plameňometnými SdKfz. 251/16, jedným protiletadlovým SdKfz. 251/17, jedným raketometom 15 cm Panzerwerfer 43 Maultier. Mužstvo motorizovanej čaty Hradischko z Hradišťa disponovalo vrátane ručných zbraní aj mínami všetkých druhov, plameňometmi a pancierovými päsťami. Takisto boli vybavení príslušníci čaty Pikolowitz z dediny Pikovice, ktorá používala k presunu ženijne pancierové transportéry SdKfz. 251/5 a SdKfz. 251/7. Mužstvo oboch rádiových družstiev tvorili poslucháči policajnej spojovacej školy v Klatovách, príslušníci zdravotníckej rotý pochádzali z lazaretu Waffen SS v Prahe-Podolí.

V obci sa nachádzalo viacero partizánov, ktorí vykonávali záškodnícku činnosť ale nachádzali sa tu aj „partizáni“, ktorí sa len „hrali“ na odbojárov a v skutočnosti boli pozaliezani po pivniciach. Stalo sa aj, že títo odbojárski okrádali obyvateľov a vykonávali aj inú proti zákonnú činnosť, ktorá sa netýkala partizánskeho boja. Neskôr boli za tieto činy odsúdení. K takýmto „partizánom“ patrili z obce Horné Orešany Ján Blažo a Ján Krutý, ktorého za vraždu odsúdili. Tento čin nebol posudzovaný ako zabitie v boji. Týmto a podobnými ľuďmi bolo obyvateľstvo ale aj „praví partizáni“ veľmi pohoršení. Organizáciu Slovenského národného povstania v obci sa podujal Cyril Pašek a Jozef Lisický, ktorý bol predsedom miestnej organizácie Protifašistických bojovníkov. Organizácia mala 15 členov. Jednu z viacerých partizánskych skupín, ktoré sa tu nachádzali tvorili partizáni Štefan Blažo, ktorý sa neskôr stal richtárom obce, jeho brat Ján Blažo a Ján Sklenár. Patril k nim aj Rudolf Vykydal, ktorý vydával a pridieval zbrane. Ďalej to boli Jaro Brázdovič, a jeho otec Ján Brázdovič, ktorý bol aj chytený odvezený do koncentračného tábora, kde bol mučený a vypočúvaný. Neskôr pri prevoze vlakom v dobytčom vagóne sa mu spolu aj s ďalšími podarilo cez podlahu vagóna počas jazdy utiecť. Pri úteku utrpel značné poranenia, ktoré ho sprevádzali dokonca života. Ľudia v obci, i keď vedeli a poznali partizánov, skrývali ich a pomáhali im rôznymi spôsobmi. Nik s nikým o ničom nehovoril, pretože sa všetci nesmierne báli o svoje životy. Ľudia túžiaci po pokojnom živote bez strachu sa snažili vyhýbať styku s partizánmi.

Tretieho septembra obyvateľov obce Horné Orešany upozornili nemeckí vojaci, že ak znovu bude prerušená telegrafná linka medzi rozhl'adňou na Holom vrchu a rodinným domom Novákových a Kočkových, kde boli ubytovaní nemeckí velitelia a osádka rozhl'adne, obyvateľia obce budú zdecimovaní. Na týchto záškodníckych operáciách sa podľa všetkého podieľali vyššie spomenutí partizáni. Spojenie, podľa ich tvrdenia bolo ten čas v oblasti Horné Orešany štyrikrát prerušené. Po tomto vyhlásení nemeckými vojakmi k prerušeniu spojenia už neprišlo, miestni partizáni si nemohli dovoliť takúto vysokú cenu odplaty na spoluobčanoch obce. Od nasledujúceho mesiaca boli tabakové výrobky na prídel a počty prideloovaných cigariet sa zmenšili na 50ks.

V Malých Karpatoch od 8. septembra 1944 začala operovať partizánska brigáda pod velením Jána Reptu inak nazývaná aj Reptovci. Po vypuknutí Slovenského národného povstania (SNP) vznikalo mnoho partizánskych oddielov. Ďalším v tomto čase bola aj partizánska skupina o približnom počte 20 členov, ktorej velil Vendelín Lančarič. Prevažne ju tvorili slovenskí vojaci, ktorí utiekli od regulérnych vojenských útvarov Slovenskej armády.

Dňa 10. septembra dopadli do obvodu žandárskej stanice Plav. sv. Mikuláša dva letáky písané po nemecky adresované: „Pánom rakúskym generálom“ a dva poškodené letáky tiež po nemecky s nadpisom: „Pancierové jednotky hrnúce sa cez Belgiu“. Letáky boli zhodené niekde nad nemeckým územím nepriateľskými lietadlami a priviate vetrom od juhu na naše územie.

Dňa 7. októbra preletelo medzi 13 – 14 hod. nad obcami Lozorno, Jabloňové, Pernek veľký počet nepriateľských bombardovacích a stíhacích lietadiel, pravdepodobne amerických. Leteli od juhozápadu na severozápad. Neďaleko obce Jabloňové bolo zhodených 14 bômb. Dopadli na lúky a polia, nikto nebol zranený ani usmrtený. Popritom boli zhadzované aj dva druhy letákov písané nemecky: „Luftpost a Das Neue Deutschland“.

Nemci vyhlásili na 12. októbra kopanie zákopov v chotári obce. Práca sa musel zúčastniť každý od 17 do 60 rokov. Nástup bol ráno o 6:30 hod., pracovalo sa od 7:00 do 12:00 a ďalej od 13:00 do 16:00 hod. Každý musel mať odpracovaný potrebný počet dní na to aby mu skončila povinnosť v kopaní zákopov. Neskoršie sa muselo pracovať aj v nedeľu. Práca bola platená, slobodní dostali 5,50 KS a ženatí 7,50 KS na hodinu. Prácu riadili Nemci a je pravdepodobné, že v tomto čase sa tu nachádzala aj nemecká jednotka alebo niektorí jej príslušníci, ktorí mali na starosti výstavbu vojenských opevnení. Dosť zaujímavé je to, že títo Nemci, ktorí pravdepodobne riadili výstavbu opevnení v okolí obce riadili a vykonávali stavbu Atlantického valu v Normandii na severe Francúzska. Šestnásteho októbra prišli do obce robotníci z iných dedín, ktoré boli vzdialené i niekoľko kilometrov, približne v počte 500 ľudí. Tých ktorí nenastúpili do práce čakala veľká finančná pokuta. Ľudia z iných vzdialenejších dedín obchodovali s miestnymi aby nemuseli chodiť na robotu do Horných Orešian tak sa dojednali s niekým z miestnych ľudí, že ak ich zastúpia v práci zaplatia im to. Čo sa aj robilo. Najťažšou prácou bolo, keď sa kopali zákopy a stanoviská pre delostrelecké batérie na úpätí Holého Vrchu a na stráni kopca, pretože podklad je vápenec a mnohokrát sa muselo odpaľovať aby sa vytvoril potrebný priestor v skale. Na tomto mieste pracoval aj Ferdinand Lisický ako jeden z mnohých, ktorý sa zúčastnil výstavby tejto obrannej línie. Okolo ciest boli vystavené betónové zátarasy, aby sa nedala obísť cesta do dediny, pri cestách sa kopali aj protitankové zákopy spolu s pechotnými. Nemci pozdlž pohoria Malých Karpát chystali ofenzívnu líniu, ktorá mala zabrániť rýchlemu postupu Červenej armády. Pri svojom postupe Červená armáda zajala niekoľko tisícové počty nemeckých vojakov čo zmarilo ofenzívny plán nemeckého velenia, pretože v Malých Karpatoch zostal nedostatočný počet mužstva na takúto operáciu. Ak by sa uskutočnila táto operácia mnohé z dedín, miest či oblastí, ktoré sa nachádzajú v oblasti Malých Karpát by boli úplne zničené.

Po rozhovore Františka Lipku a Karola Šmidkeho mal Lipka odísť do hôr a spolupracovať s partizánskymi oddielmi, čo ale neurobil a zostal na svojom mieste. Pomáhal partizánom v Malých Karpatoch. Skupina Smrek – Bohuš bola tiež napojená na partizánske skupiny pôsobiace v tomto pohorí a v jeho okolí. Partizánskymi oddielmi nachádzajúcimi sa v tomto pohorí boli oddiel Jána Reptu, oddiel Miloša Uhra, oddiel Jermak, prieskumnícka skupina Kijevského Čerkuna. Do tejto brigády sa zjednotili po vytvorení 2. Stalinovej brigády. Dovtedy pôsobil každý oddiel zväčša samostatne. Hlavné miesto, kde sa partizáni preskupovali a zdržiavali, sa nachádzalo v oblasti Vrbového, kopanie Pustá Ves, Brezová pod Bradlom a pod. Počas októbra pôsobil na Slovensku už cez 30 partizánskych oddielov, z ktorých sa vytvorili partizánske brigády. Niektoré významnejšie pôsobili aj v Malých Karpatoch. Jednou z nich bola od 6. októbra 1944 partizánska brigáda Stalin II. pod veliteľstvom D. Dibrova a od 13. októbra, kedy na Javorine padol ho nahradil J. Brunovský. Brigáda sa skladala z 2500 partizánov, operujúcich v Malých Karpatoch. Na konci októbra sa Lipka stretol so zástupcami partizánov v Malých Karpatoch na porade, po ktorej Lipka zradil Smreka a musel miesto svojho úkrytu neustále meniť.

Dňa 3. novembra sa skončilo vyučovanie na škole Horných Orešanoch, ktorá sa nachádzala pri starej fare a neskôr bola zrušená. Od 9. novembra v nej boli ubytovaní ruskí vojaci ako zajatci. Ženy z obce im nosili koláče a iné potraviny, aj keď sa na to Nemci hnevali. 10. novembra boli v obci ruskí partizáni, odišli na samotu Rybáreň, Udiala sa tu prestrelka medzi nimi a nemeckými vojakmi. Ozbrojené strety v tejto oblasti neboli ničím výnimočným. Táto usadlosť bola od obcí dostatočne vzdialená, takže vyhovovala potrebám partizánov. Na podobných usadlostiach v horách bývali zväčša Huncokári, boli to ľudia nemeckého pôvodu, ktorí sa sem prisťahovali za prácou a bývaním, neovplyvali žiadnym veľkým finančným ani materiálnym majetkom. Boli to jednoduchí ľudia, na ktorých si mnohokrát partizáni „zguštli“. Huncokárov presťahovali ku Chemike, kde bola ubytovaná posádka nemeckých vojakov a Pohotovostný oddiel Hlinkovej Gardy, aby sa dalo rýchlo a pohotovo zasiahnuť proti partizánom a iným záškodníkom a aby boli Huncokári v relatívnom bezpečí.

V Malých Karpatoch bola partizánska skupina Kijevského 9. novembra asi o 9. hod. na samote Rybáreň nečakane napadnutá silnou nemeckou strážnou jednotkou z chemickej továrne Chemika v Horných Orešanoch.

Dňa 8. októbra na Slovensko bola vysadená v okrese Zvolen ruská partizánska skupina nazývaná Amurci, ktorá sa neskôr premenovala na Jermak podľa svojho veliteľa, na Slovensku pôsobila v rokoch 1944 až 1945. Zo začiatku pôsobila na strednom Slovensku a postupne sa presunula na západné Slovensko a určitý čas pôsobila aj v Malých Karpatoch.

Na vlakovej trati z Trnavy na Kúty v 38,6 km v katastri obce Hlboké 31. októbra približne o 23. hod. nastal výbuch nálože, ktorá bola nainštalovaná v koľajisku. Výbuch poškodil 19,5 m dlhý jednokoľajový most na

rieke Myjava a vyradil ho z prevádzky na 16 dní spolu s vlakom čísla 3313. Osobná doprava fungovala na základe prestupu, inak bola doprava prerušená do 15. novembra, kedy ju obnovili aj s novým vlakom čísla 3382. 1. novembra 1944 pri odchode z výhybne Biksárd (v súčasnosti Buková) bol výbuchom zničený osobný vlak číslo 3313. Jeho motor úplne zhorel a dva privesné vozne boli výbuchom značne poškodené. Stalo sa to na 25,8/9 km, kde podmínováli ľavú koľajnicu. 5 osôb bolo usmrtených a veľké množstvo sa zranilo, presný počet sa nezistil, pretože sa ľudia rozutekali od strachu domov. Dopravu obnovili 2. novembra. Ešte v tento istý deň vyhodili do vzduchu kamenný most v kilometri 7,2/3 na trati Jablonica – Brezová pod Bradlom. V tom čase sa na moste nachádzal vlak čísla 3412. Zahynulo 16 ľudí a motorový s privesným vozom boli úplne zničené. Ďalší útok na železnice na trati Trnava – Kúty v úseku Boleráz – Smolenice sa uskutočnil 2. decembra 1944 približne o štvrt' na osem ráno v km 16,65, keď po trati išla práve vlaková súprava. Výbuch poškodil obe koľajnice, zásah utrpel aj rušeň a služobný vozeň, doprava na trati bola odstavená na 4 hodiny.

Od októbra do decembra bol skoro každý deň letecký poplach. Nad územím obce preletovali lietadlá, ktoré tu väčšinou zhadzovali len prídavné palivové nádrže, ale stalo sa, že aj ostrú muníciu. Obyvatelia obce museli dodať povozy na vozenie streliva a iného vojenského materiálu z Políčka za čo dostávali aj dennú mzdu, ktorá činila čiastku 180 Ks z toho zrážka 14Ks na Č.K. Ku koncu roka sa uskutočnilo ďalšie povolávanie mužov do prezenčnej služby, museli sa hlásiť na najbližšom veliteľstve.

Na konci roku 1944 a začiatkom roku 1945 sa zvýšila činnosť partizánov v okolí obce Horné Orešany a aj v Malých Karpatoch. Objavujú sa častejšie strety medzi partizánskymi jednotkami a nemeckými vojskami na samotách, dedinách, komunikáciách a iných miestach, kde sa zdržiavali nemecké vojská ich prívrženci, sklady, prekladiská. Prelomenie nemeckej obrany v Dukelskom priesmyku a na ďalších miestach, sa citelne prejavilo na Slovensku predovšetkým vo vojenskej a bojovej činnosti.

Začiatkom roku 1945 oddiel s názvom generál Štefánik operujúci v pohorí Malých Karpát a predovšetkým v okolí obcí Horné Orešany a Dolné Orešany, mal na svedomí viacero záškodníckych činností. Spojil sa s 2. Stalinovou Brigádou, veliteľom brigády bol Vendelín Lančarič. Oddiel generála Štefánika sa tým pádom pretransformoval na 11. oddiel 2. Stalinovej brigády. V tomto období sa v Karpatoch začal pohybovať a vykonávať ďalší partizánsky oddiel gen. Štefánika bol to 11. oddiel 2. Stalinovej brigády, mal vyše 50 mužov, z toho 6 Rusov, skladal sa zo značného počtu mužov pochádzajúcich z Modry, Dolných a Horných Orešian.

Tento rok 1945 sa tiež neobišiel bez útokov na železnice. Už 26. januára 1945 medzi 9. a 10. hodinou na trati Trnava – Kúty v kilometri 28,363 na úseku Smolenice – Jablonica. Na trati poškodenej výbuchom sa vykoľajil jednovozňový vlak označený číslom 3381, doprava bola odstavená do 15. hodiny. Pár dní na to, už 10. februára okolo 5. hodiny ráno v smere Kúty – Trnava na 24,8 km medzi stanicami Smolenice a Jablonica bola uskutočnená záškodnícka akcia, podmínavaním koľaje, počas premávky nastal výbuch, ktorý vykoľajil rušňovlak čísla 3301 a poškodil jednu koľaj.

Dňa 15. januára 1945 sa vyhlásila mobilizácia. Jedných verbovali do armády a iných do Pohotovostných oddielov Hlinkovej Gardy (POHG). Tí čo sa zúčastnili povstania išli do pracovných stredísk, odkiaľ ich brali na kopanie zákopov. Počas toho prichádzalo k stretom medzi slovenskými vojakmi a nemeckými vojakmi. Mnohokrát dochádzalo k strelbe. K opevňovacím prácam boli povolané i ženy, ktoré sa zúčastnili v menšom počte.

Pri horárni Huty 3. marca bola prestrelka medzi partizánmi a nemeckými vojakmi strážiacimi chemickú továreň v Horných Orešanoch. Partizáni tu chceli poškodiť úzkokoľajnú železnicu.

Deň na to, 4. marca, podnikli partizáni ďalší útok medzi Dolnými a Hornými Orešanmi a to na nemeckú prísunovú kolónu. O niekoľko dní neskôr 29. marca partizáni opäť vykonali útok na muničný sklad v Dolných Orešanoch, ktorý vypálili. Tohto útoku sa podujali partizáni z partizánskej skupiny Reptovci.

Na Veľkonočnú nedeľu prišiel československý vojak Ivan, a hlásil aká vojenská sila sa chystá na obec. Ľudia od strachu utekajú do hôr a skrývajú sa, kde sa dá. Aj chlapci, pretože ich brala Červená armáda. Od Bolerázu, Trnavy cez Suchú nad Parnou postupujú vojská maršala Malinovského. Hlavný útok na obec mala ruská jazda, pechota podporovaná tankami, delostrelectvom a kaľušami. Na Veľkonočný Pondelok 2. apríla, bol front už v Horných Orešanoch. Prvý zásah dostala kostolná veža, ktorá bola zničená. Pri útoku zhorel značný počet stodôl. Bola tu intenzívna strelba ktorá všetko zahalila do nepriehľadného dymu. V pechotných zákopoch, ktoré boli pred dedinou výbuch usmrtil piatich maďarských vojakov, ďalší vojaci padli na ich miestach v dedine i jej okolí. Obec ostrelovali aj kaľuše približne z miesta ako je bolerázke letisko. Jazda Červenej armády pri útoku bola podporovaná paľbou zo stredných a ťažkých poľných diel, ďalej strednými tankami T – 34 a inými ľahkými pechotnými zbraňami ale aj pechotnými protitankovými puškami PTRD – 41 a pod. Útok čelil nemeckej obrane vyzbrojenej podpornými zbraňami pechoty ako boli mínomety ľahkého a ťažkého kalibru, pechotnými zbraňami rôzneho druhu. Na kopčeku medzi obcami Horné a Dolné Orešany zaujal stanovisko nemecký tank, bohužiaľ nevie sa aký typ, ktorý ničil ruské tanky. Po krátkom ostrelovaní nemecký tank dostal zásah a bol vyradený z ďalších bojov. Na úpätí kopca spolu s pechotnými zákopmi tvorili systém opevnení aj delostrelecké batérie. Ďalšie delostrelecké batérie boli z druhej strany kopca, ktorým dávali pokyny zameriavači z domu, ktorý je na vrchu Všivavec, kde býval Roman Tandermajer. Ľudia ho podozrievali z paktovania s Nemcami. Za domom Romana Tandermajera sa nachádzali zakopané delá alebo tanky. Dnes sa s určitosťou

nevie povedať o aké typy zbraní išlo, ani v akých počtoch boli. Pri nich sa nachádzalo aj palebné postavenie v betónovom kryte s polguľovitým tvarom, ktoré pravdepodobne chránilo prístupovú cestu zo smeru od dediny Neštich – Smolenice. Nemci ustúpili do hory a pokračovali na Záhorie. Niektorí cez pohorie ustupovali na Bratislavu. Na oboch stranách tu padlo zopár desiatok vojakov. Po ústupe a presune cez okolie i obec Horné Orešany mnohých vojenských útvarov Nemeckej armády a ďalších bojujúcich spolu s nimi vyššie spomínaných, sa stávalo, že zostali tu daki jednotlivci či menšie skupinky vojakov z týchto jednotiek. Stalo sa aj tak v prípade, že po ústupe Nemcov to zostali dvaja vojaci z SS Galicia. Jeden vojak so sovietskej armády sa po ústupe stretol s jedným z nich. S nabitou zbraňou nechal vojaka z SS Galicia pred sebou kráčať, skôr sa dá povedať, že pokolenačky či štvornožky plaziť zraneného a cestou mu hovoril „poznám teba i tvoju rodinu a poviem im čo si urobil“. Išiel s ním na dolný koniec dediny, kde ho zastrelil. V tento deň sa v obci boje skončili. V malom domčeku na Lázni sa na krátky čas ubytovali veliteľ 2. Ukrajinského frontu maršal Malinovský. Odtiaľ sa presunul, keď front postúpil na Cerovú. Vojenské kone, ktoré padli v boji zahrabali spolu aj s inými vecami do protitankového zákopu na hornom konci „Rajčanke“, kde bol najhlbší oproti ostatným protitankovým zákopom. Padlých vojakov oboch strán ľudia pozakopávali do rôznych jám a výkopov. Mnohé ranené kone si ľudia ponechávali a vyliečili ich zo zranenia. Keďže to boli vojenské kone, boli veľmi kvalitné a ľudia si ich cenili a patrične sa o ne starali. Počas týchto bojov proti okupačným vojskám v oblasti kopanice Pustá Ves zapojila aj približne 20 členná skupina pod velením Dominika Ferenčíka z Chtelnice, ktorá pôsobila v pohorí Malých Karpát a okolí. Po skončení bojov a postupu frontu na západ ľudia z obce a okolitého kraja boli svedkami neustálych prúdiacich kolón mužov a techniky Červenej armády. Keď sa vojakov spýtali domáci kam idú vraveli „na Berlín“.

Po príchode červenej armády nastáva nedostatok jedla ako pre ľudí, tak aj pre dobytok. Pretože úroda z minulého roku nebola veľká a zásobovanie viazlo, miestne obyvateľstvo sa delilo o potravu i s vojakmi, ktorí sa tu na čas usadili.

Partizánsky oddiel pôsobiaci v pohorí Malých Karpát a jeho okolí sa 4. apríla spojil so sovietskou armádou.

Dňa 9. mája sa šíri zvesť celým svetom o definitívnej kapitulácii Nemecka. U nás sa táto správa oznamuje odbíjaním zvonov. Bolo ich počuť všade po okolí. Ľudia boli veľmi šťastní, že skončili dni ťažkostí a utrpenia. Začali sa vracieť postupne do normálneho a bežného života, i keď s utrpením a ťažkosťami.

Po skončení vojny sa ruská armáda sťahovala späť domov. Robili si prestávky a jednu takúto prestávku si spravili aj tu pri Malých Karpatoch v Horných Orešanoch. Utáborila sa tu Malinovského armáda. Pri obci Horné Orešany boli rozložený na mieste zvanom Horné lúky. Je to miesto, kde bolo pred desaťročiami zriadené letisko a v deväťdesiatych rokoch sa tu vystavala priehrada. Vojakov navštevovali civilisti, ktorí sa s nimi zabávali, nosili im jest' a niektoré ženy i potešili. Maršal Malinovsky si spravil hlavný stan z Modry, kde dal príkaz civilistom k vysťahovaniu celého mesta, pretože sa tam mala nasťahovať armáda. Toto opatrenie slúžilo na zachovanie poriadku, aby neprichádzalo k žiadnym incidentom medzi vojakmi a obyvateľstvom. Ešte dva roky po skončení vojny boli potraviny na pridelové lístky.

Mgr. Martin Ostrovský
Klub vojenskej histórie
Trnavská posádka